

Dansk sproghistorie

5

1525-1350: yngre middeldansk

Thomas Olander

Roots of Europe, INSS, Københavns Universitet

4. oktober 2010

► i dag

- opfølgning
- Christiern Pedersens »Jærtegnspostil« (1515)
- Hans Tausens oversættelse af Mosebøgerne (1535)
- Kundgørelse fra bystyret i Malmø (1430)
- et par sproghistoriske kommentarer til tekst 38
- nogle vigtige danske lydlove
- Rydårbogen (ca. 1400)
- tema: sprogforandring 2: morfologi

▸ opfølging

- Fadervor (1992)
 - *Helliget blive dit navn
komme dit rige
ske din vilje*

▸ Christiern Pedersens »Jærtegnspostil« (1515)

Karker, *Dansk i tusind år*, tekst 44

- *skyndede dem* 'skyndte sig'
 - *De webnede dem och sette dem paa deris heste* – originalen havde *sek, sek, synæ*
- *sompt* 'noget'
 - epentetisk *n*, jf. *samble, frembuexst* (tekst 54)
- *væred* 'vejret'
 - jf. oldisl. *veðr*, sv. *väder*, eng. *weather*

▸ Hans Tausens oversættelse af Mosebøgerne (1535), 1/2

Karker, *Dansk i tusind år*, tekst 42

- *thw* 'to'
 - *tū* er en særlig neutrumsform
 - mask.-fem. *tō* < *twō* < *twā* er oprindelig mask. akk. og fem. nom.-akk.
- *Hannom siuntes* 'det forekom ham'
 - *mig synes* > *jeg synes*
 - *mig fattes* > *jeg fattes*
 - *mig længes* > *jeg længes*
 - sætninger som *manden syntes at ...* var tvetydige

▸ Hans Tausens oversættelse af Mosebøgerne (1535), 2/2

- *til siune*
 - formen på *-e* er en gammel genitiv singularis, styret af præpositionen *til*

▸ Kundgørelse fra bystyret i Malmø (1430)

Karker, *Dansk i tusind år*, tekst 39

- *Allæ mæn, thætta ...*
 - bemærk udeladelse af relativmarkør som subjekt
 - jf. i tekst 55: *Den Fellidskab, os ved Kiønnet imellem er, ...*
- *høra, helsa* o.a.
 - skånske former uden infortissvækkelse
- *Malmøghe*
 - egl. *malm-høj* 'grus-høj'

▸ et par sproghistoriske kommentarer til tekst 38

Karker, *Dansk i tusind år*, tekst 38

- *finge* 'vi fik'
 - prt. sg. *fik*, pl. *finge* svarer til *gik*, *ginge*
 - jf. ty. (er) *fing*, (wir) *fingen*
- *vpa* 'på'
 - dannet af *op* og præpositionen *å* (også i tekst 36)
 - *å* svarer til oldisl. *á*, ty. *an*, eng. *on*
 - *å* er bevaret i *åsyn*
- *nokræ* 'nogen'
 - sg. *nokræ* svarer til oldisl. *nōkkurr* < **ne-veit-ek-hverr*
 - *nogen* er mask. akk. sg.

▸ nogle vigtige danske lydlove, 1/3

- infortissvækkelsen (før 1100)
 - ubetonet *i a u* > *ə* (skrevet *æ, e*)
 - eksempler
 - da. *kone* (jf. oldisl. *kona*, sv. *kona*)
 - da. *måne* (jf. oldisl. *máni*, sv. *måne*)
 - da. *morgen* (jf. oldisl. *morgunn*, sv. *morgon*)
 - jysk har apokope af *ə*

▸ nogle vigtige danske lydlove, 2/3

- spirantsvækkelsen (1100-tallet)
 - *þ ð g* bliver til *w ð/j/Ø j/w* efter vokal
 - eksempler
 - da. *løv* (jf. oldisl. *lauf*, sv. *löv*)
 - da. *god* [ˈɡoːʔ] (jf. oldisl. *góðr*, sv. *god*)
 - da. *skov* (jf. oldisl. *skógr*, sv. *skog*)
/ da. *vej* (jf. oldisl. *vegr*, sv. *väg*)

▸ nogle vigtige danske lydlove, 3/3

- klusilsvækkelsen (1100-tallet)
 - *p t k* bliver til *þ* (*b/w*) *ð g* efter vokal
 - eksempler
 - ældre *lǫpæ* > mod. da. *løbe* (jf. oldisl. *hlaupa*, sv. *löpa*)
 - ældre *bītæ* > mod. da. *bide* (jf. oldisl. *bíta*, sv. *bita*)
 - ældre *sǫkæ* > mod. da. *søge* (jf. oldisl. *sækja*, sv. *söka*)
/ ældre *bōk* > mod. da. *bog* (jf. oldisl. *bók*, sv. *bok*)

▸ Rydårbogen (ca. 1400)

Karker, *Dansk i tusind år*, tekst 36

- *kuning* 'konge'
 - *konge* er dannet fra pl. *konger* < *konninger*
- *riuin* 'revet', *kallin* 'kaldet'
 - perfektum participium bøjes i køn og tal
- *mang* 'mangen'
 - *mangen* er dannet fra konstruktioner som *mang en ond dag*
- *iæthæ* 'lovede (det)'
 - verbet *jætte* 'love' findes også i *det forjættede land* (jf. sv. *det förlovade landet*, fr. *la terre promise*)
 - afledt af *ja*

▸ tema: sprogforandring 2: morfologi

- *gymnasium* → *gymnasie*
- *bad* → *bedte*
- *for* → *farede*
- *gol* → *galede*
- *sløg* → *slugte*
- *øxæn* → *okser*
- *bær* → *bærer*